

2012

Danmark i 1930'erne - Kilder og kildekritik

Elevhæfte udarbejdet af Anne Louise Ising, Alexander Vesterby
& Dea Arngren
Arbejdersmuseet
01-01-2012

Kilder og kildekritik

Med kilde forstås alt, hvad der fysisk er bevaret til eftertiden, kilder er altså spor, som kan bruges til at sige noget om fortidens samfund, ikke kun om hvad der rent faktisk skete, og hvorfor det skete, men også hvordan folk levede og tænkte, og hvad der styrede deres liv.

Kildekritik kaldes også spormetode, og beskriver arbejdet med kilder, som faktisk bruges i mange sammenhænge, blandt andet når man surfer på nettet, læser en avis eller noget helt tredje. Herigennem kan man altså være i stand til at vurdere, om kilden kan bruges eller ej. Man kan aldrig finde frem til, hvad der præcis skete, men arbejdet med kildekritik kan føre dig så tæt på

sandheden som muligt. På følgende sider kan I finde en skabelon til arbejdet med kilder.

1. Hvad er det for en type kilde?

Er kilden en plakat, et brev, et emblem, et fotografi, en artikel, en dagbog, en lov eller noget helt andet?

2. Hvem er afsender af kilden?

Tænk over hvem der har udformet kilden. Er det for eksempel en privatperson, en embedsmand, en fotograf eller en journalist?

3. Hvornår er kilden udformet?

Tidspunktet for hvornår kilden er udformet er vigtigt. Hvis der er gået lang tid mellem en begivenhed og beskrivelsen af begivenheden, er der risiko for, at detaljer glemmes og derved fordrejes eller bliver farvet af eftertidens syn på begivenheden. Er kilden mere/mindre troværdig ved at den sidestilles med anden viden omkring tiden.

4. Er kilden en første- eller andenhåndskilde?

En førstehåndskilde er lavet af en person, der selv har oplevet begivenheden, der berettes om (et øjenvidne). En andenhåndskilde er en kilde udarbejdet af en person, der ikke selv har oplevet det, der berettes om, men har fået oplysningerne fra andre steder (personer, aviser eller andet).

5. Hvem er modtageren af kilden?

Hvem er kilden henvendt til? Er det for eksempel et hemmeligt dokument til en enkelt person, eller propaganda henvendt til

mange?

6. Hvad er budskabet i kilden?

Gennemgå kilden grundigt og fremdrag det væsentlige – hvad beskriver den egentlig?

7. Hvad er målet med kilden?

Hvad vil afsenderen af kilden sige/fortælle? Vil man underholde, vil man informere, vil man lave propaganda, eller vil man noget helt fjerde?

8. Hvad er kildens synsvinkel eller tendens?

Er der et bestemt, overordnet syn på det emne som kilden skal bruges som kilde til? Er der f.eks. et gennemgående positivt/negativt syn på de begivenheder eller personer der beskrives?

9. Hvilken historisk begivenhed belyser kilden?

Belyser kilden en stor begivenhed eller for eksempel en familietragedie, en krigshandling, en fejde, eller bare modetendenserne i 1930'erne? Ofte kan kilder bruges til at belyse mere, end hvad der faktisk er beskrevet i kilden.

Ung i 1930'erne

Danmark i 30'erne var en tid præget af økonomisk krise. Landbrugets mange tvangsauktioner og de mange virksomhedskrak resulterede i en stor arbejdsløshed og store sociale problemer. De fascistiske/nazistiske bevægelers fremmarch i Europa skabte også grobund for vækst på de politiske yderfløje.

I begyndelsen af 1930'erne rammes Danmark af voldsom arbejdsløshed. I flere danske byer gør arbejdere oprør mod de forringede levevilkår, og landmænd slutter sig sammen i protest mod de mange tvangsauktioner. De økonomiske og sociale problemer betyder desuden, at både kommunister og nazister får øget tilslutning i befolkningen. Der hersker i det hele taget en spændt stemning i landet.

Danmark er i en mellemkrigstid, og det er en periode, hvor de økonomiske, politiske og sociale efterskælv fra Første Verdenskrigs rædselsår stadig gør tilværelsen hård for mange. Samtidig vokser de brutale og menneskeforagtende ideologier, der snart vil udløse Anden Verdenskrig, sig stadig større og mere skræmmende rundt omkring i Europa.

I Danmark kæmpes der med arbejdsløshed, fattigdom og social elendighed – og det er et tiår med både store og små politiske og samfundsmæssige omvæltninger.

Racehygiejne i 1930'ernes Danmark

Ikke kun i det nazistiske Tyskland men overalt i Europa forskede man i disse år i racehygiejne.

Som det første land i Europa indførte Danmark i 1929 en lov om racehygiejnisk sterilisation, hvor mennesker med sindssyge og med arvelige belastninger frivilligt kunne lade sig sterilisere. Lovene blev strammet yderligere i 1934, da man også tillod tvangssterilisation af åndssvage, der var anbragt under det offentliges opsyn. Fra 1937 muliggjorde man racehygiejnisk abort, og året efter satte man via ægteskabsloven visse grænser for ægteskab, begrundet ud fra hensyn til befolkningens racemæssige sundhed (...)

I Danmark godkendte en nærmest enig Rigsdag en række racehygiejniske love og accepterede således også de videnskabelige argumenter, der lå bag disse. Der var dog også kritiske røster fremme omkring tidens kundskaber – vidste man overhovedet nok til at kunne afgøre graden af menneskets racemæssige belastning for samfundet? Selv efter datidens målestok var de videnskabelige beviser for racehygiejnens korrekthed nok lidt tynde i kanten, men man lod sig mere styre af tidens politiske toner, ligesom politikerne i højere grad lyttede til forkæmperne for racehygiejnen.

((<http://mellemkrigstiden.systime.dk/del-3-tredivernes-kriseaar/danmark-i-1930erne.html>))

At være ung i 1930'erne handlede meget om at være politisk bevidst og politisk aktiv. I denne tid begyndte diverse ungdomsklubber at dukke op rundt omkring. I disse foreninger diskuterede man blandt andet forskellige politiske emner, som f.eks. racehygiejne.

Opgave: Lyt til lydklippet på linket:

<http://danmarkshistorien.dk/leksikon-og-kilder/vis/materiale/hoer-interview-med-formanden-for-et-fritidshus-for-unge-fra-1930erne/>

Analysér kilden ved hjælp af punkterne for kildekritik.

Stauning

Thorvald August Marinus Stauning blev født i København i 1873. Han var en dansk socialdemokratisk politiker, der blev den første danske socialdemokratiske statsminister.

Han var statsminister i sammenlagt 15 år og 9 måneder, den længste regeringsperiode i det 20. århundrede. Thorvald Stauning voksede op i et fattigt arbejderhjem i det indre København, hans far var karetmager og Thorvald gik på en almindelig kommuneskole. Fra 10-årsalderen havde han fast arbejde ved siden af skolegangen. Han blev udlært som cigarsorterer i 1892 og deltog aktivt i fagforeningsarbejde. I 1890 meldte han sig ind i Socialdemokratiet og var fra 1894 aktiv i arbejderbevægelsen. I 1906 blev han valgt ind i Folketinget for Socialdemokratiet, og i 1924 blev han første gang statsminister. Dette var han indtil 1926 og igen fra 1929-1942.

Gennem sin tid som folketingsmedlem, blev manden med sygekassebrillerne og fuldskægget også kendt for sit noget bramfri forhold til kvinder og sit spiritusforbrug. Han fik et barn udenfor ægteskabet og drak sig nogle gange så fuld, så han måtte bæres hjem på en stige. Dette var tæt på at foranledige en skandale under grundlovsforhandlingerne i 1914 og partifællerne forlangte at Stauning modtog behandling for sit spiritusforbrug. Thorvald Stauning døde i maj 1942, overbevist om at tyskerne ville vinde krigen, og at Danmark var prisgivet. Hans begravelse var præget af landesorg, og faner fra hele Danmark blev rejst til ære for ham.

Dog var det ikke alle, som var tilfredse med Thorvald Staunings indsats (se kilden til højre).

Ovenstående kilde er et brev, med tilhørende udnævnelse sendt til Thorvald Stauning.

Opgave: Analysér kilden ud fra de ni tidligere nævnte punkter for kildekritik.

Kanslergadeforliget

Den 30. januar 1933 blev der indgået et forlig ved navn Kanslergadeforliget. Det skulle hjælpe Danmark ud af økonomiske vanskeligheder. Forliget blev indgået mellem regeringspartierne Det Radikale Venstre og Socialdemokratiet og oppositionspartiet Venstre. Forligsparterne blev enige om en aftale, der tilgodeså de forskellige grupper i samfundet. Der var på daværende tidspunkt en økonomisk krise, som hærgede verden over, og denne økonomiske krise havde store konsekvenser for det danske samfund og dens befolkning. Man forsøgte med Kanslergadeforliget at forbedre situationen for de arbejdsløse og unge de var nemlig på daværende tidspunkt de mest udsatte under den økonomiske krise. Man prøvede med forliget at undgå, at antidemokratiske foreninger, skulle påvirke den utilfredse befolkning, som man bl.a. så det i Tyskland med nazisterne. Der blev lavet en ny socialreform, hvor man f.eks. forlængede perioden med kommunalhjælp i stedet for den berygtede fattighjælp[1], hvor man mistede retten til at stemme.

Ved udgangen af 1933 udløb overenskomsterne[2], og arbejdsgiverne varslede lockout.[3] På daværende tidspunkt var der rigtig mange arbejdsløse i Danmark, helt nøjagtigt 44 procent, hvilket gjorde situationen svær for arbejderne. Arbejdsgiverne truede med en lønnedgang på 20 procent med den begrundelse, at arbejdsgiverne uden for Dansk Arbejdsgiverforening[4] betalte 30-40 procent under tariffen[5]. Regeringen med Stauning i spidsen besluttede sig for at gribe ind, dette var dog i strid med Socialdemokratiets værdier, men man turde ikke kaste samfundet ud i en konflikt om arbejdsmarkedet, som man kunne risikere

ville forplante sig på længere sigt. Derfor opstillede Stauning et lovforslag om forlængelse af overenskomster mellem de stridende parter. I lovforslaget var også opstillet et forslag om forbud mod arbejdsstandsninger (strejker).

Tilbage i 1930'erne var landbruget en stærk politisk magtfaktor og i forbindelse med Kanslergadeforligets tilblivelse fremsatte landbruget, dengang bestående af de små og store bønder, som havde fundet sammen, så der var nu tale om "et enigt landbrug" en fælles udtalelse henvendt til den daværende regering.

Landbruget stillede en del krav til regeringen, det mest opfattende var en kronesækning. Man ville gøre det billigere for udlandet at købe landbrugsvarer fra Danmark, men på daværende tidspunkt var man i gang med at forhandle en handelsaftale med England og en kronesækning ville derfor være risikabel.

Som nævnt tidligere havde den økonomiske krise i 1930'erne store konsekvenser for visse grupper i samfundet. Mange oplevede stor fattigdom og havde ikke mange penge at gøre godt med. Nogle danskere var så frustrerede og magtesløse at de valgte at skrive breve til Thorvald Stauning, hvor de bad ham om julehjælp, da pengene dengang ikke rakte langt. Stauning lagde hver måned ca. 200 kr. til side af sine egne penge, som han derefter gav til de borgere som "ansøgte" om den såkaldte julehjælp.

I skal nu ved hjælp af disse spørgsmål forsøge at skaffe jer en større viden omkring Kanslergadeforliget og perioden 1930'erne. Dette skal I gøre ved at bruge internettet og undersøge forskellige

kilder. Husk at være kritiske. De specifikke opgaver til kilden finder I på næste side.

Kjøbenhavn 15-12-33.

Højstærende Hr. Statsminister:

Naar jeg som fattig Arbejder hustru tillade mig at spørge den ærede Statsminister, om ikke der skulde være et Fond, som kunde hjælpe mig til en Kjøle. Jeg vilde bad gerne have været med til Juletræ & 4 Breds med mine fire Børn og søgte derfor Socialkontoret om Hjælp til en Kjøle, men fik Afslag fordi det ikke var et Aar siden, jeg fik den sidste. Det er en stor Sorg for mine Børn at de ikke kan komme til Fester, men jeg kan jo ikke gaa uden Kjøle. I Haab om at faa Svaret forbliver jeg den ærede Statsministers troende Johanne Skelbjaerg
St. Hansgade 28 St. tv.

Ordliste:

- 1] **Fattighjælp** - Økonomisk støtte som samfundet yder til fattige. I dag kaldes denne økonomiske støtte kontanthjælp.
- 2] **Overenskomsten** - (Skriftlig) aftale opnået efter forhandling mellem to eller flere parter vedr. forhold som berører parterne især om arbejdsmarkedets aftaler vedr. løn, arbejdstid m.m.
- 3] **Lockout** - Arbejdsstandsning fremkaldt ved at én eller flere arbejdsgivere som led i en arbejdskamp afskediger eller udelukker en gruppe arbejdstagere fra arbejdspladsen
- 4] **Dansk Arbejdsgiverforening** - Hovedorganisation for 14 arbejdsgiverforeninger på det danske private arbejdsmarked.
- 5] **Tariffen** - Tabel over fastsatte lønninger, forsikringspræmier, afgifter, priser på tjenesteydelser, el.lign.

Opgave:

- 1) Analysér ovenstående kilde ud fra de ni punkter i kildekritik.
- 2)
 - Hvilke forskellige grupperinger fandtes i samfundet i 1930'erne?
 - Er det de samme grupperinger, som præger samfundet i dag?
 - Hvilke nye grupper er der opstået efter 1930'erne?
 - I 2007 ramte en finanskrisen Danmark, hvilke ligheder og forskelle er der mellem den krise vi oplever nu, og den man oplevede i 1930'erne?
 - Hvilke antidemokratiske foreninger var der i 1930'erne?
 - Hvilke antidemokratiske foreninger finder man i samfundet i dag?
 - Er det de samme problematikker man har i dag med de antidemokratiske foreninger, som man havde tilbage i 1930'erne?
 - Hvilke nye problematikker er opstået i forhold til antidemokratiske foreninger?
 - Blev lovforslaget om forbud mod arbejdsstandsninger vedtaget?
 - Hvad er en socialreform, og hvilken betydning har den for samfundet?
 - Hvem er de modstridende parter under Kanslergadeforliget, og hvilken betydning fik de for forliget?
 - Hvilke andre krav stillede landbruget til regeringen?

Politiske partier

Den indenrigspolitiske situation i 1930'erne var præget af regeringskoalitionen mellem Socialdemokratiet og Det Radikale Venstre, som ledede landet fra 1929 til 1940. I spidsen for de skiftende socialdemokratisk-radikale regeringer stod den socialdemokratiske statsminister Thorvald Stauning og den radikale udenrigsminister Peter Munch.

Socialdemokratiet havde allerede i midten af 1920'erne overhalet Venstre som det største parti i Folketinget, og partiets fremgang kulminerede ved folketingsvalget i 1935, hvor det opnåede 45 % af stemmerne.

I Rigsdagens førstekammer, Landstinget, havde de borgerlige partier dog flertal indtil 1936, og indtil da var regeringens handlefrihed derfor begrænset, da lovgivning krævede flertal i begge Rigsdagens kamre. Intern splid mellem de borgerlige partier betød dog, at lovgivningsarbejdet ikke gik i stå, da det gjorde det relativt let for regeringen at indgå kompromis med et af dem.

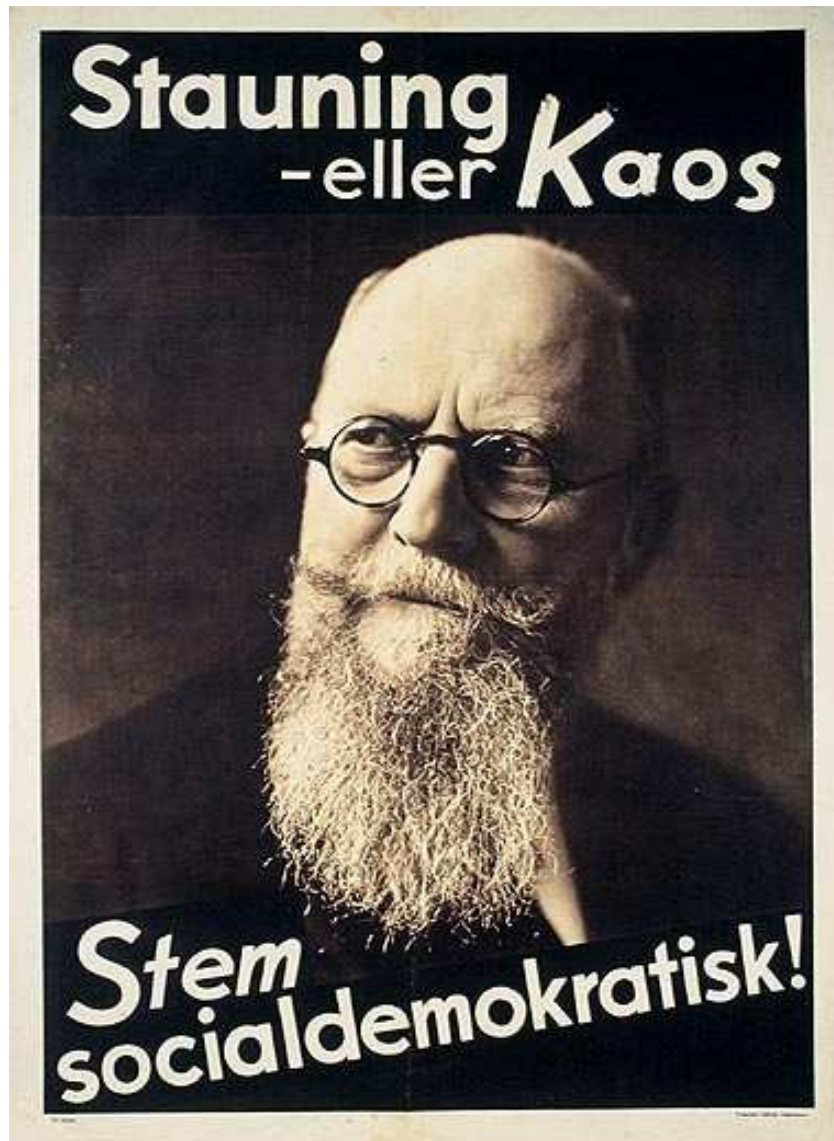
Det største forlig, der blev indgået, var uden tvivl Kanslergadeforliget i 1933. Baggrunden for forliget var den økonomiske verdenskrise, der havde nået Danmark i 1931, og den høje arbejdsløshed på over 30 %, der herskede i de første år af 1930'erne.

Det lykkedes efter lange forhandlinger Socialdemokratiet, Det Radikale Venstre og Venstre at nå til enighed om et forlig, og Kanslergadeforliget fremstår stadig i dag som et af de største danske politisk-økonomiske forlig i det 20. århundrede.

(<http://danmarkshistorien.dk/leksikon-og-kilder/vis/materiale/kanslergadeforliget-og-dansk-politik-i-1930erne/>)

Udover de ovennævnte politiske partier i mellemkrigstiden havde Det Kommunistiske Parti (DKP) en stor fremgang som et parti, der var mere venstreorienteret end Socialdemokratiet. De, startede en stor arbejdsløshedsbevægelse, og var meget militariseret i sit politiske fremgangsmåde

De nedenstående to kilder er to plakater fra henholdsvis Socialdemokratiet og DKP.

Opgave: Analysér plakaterne vha. de ni punkter for kildekritik og sammenlign dem.

Militariserede unge – propaganda

Op gennem 30'erne var der krise på mange planer. Krisetemaer som landbrugskrise, økonomi, politik og arbejdsløshed var årsag til store konflikter og sammenstød, både voldelige og ikke-voldelige. For mange så fremtiden håbløs ud, og måske derfor var der en øget politisk aktivitet, blandt unge især, hvor mange polariserede unge meldte sig ind i partier. Borgerne søgte, så at sige, at få nogle faste holdepunkter, og sammenholdt med totalitære ideologier som socialismen, kommunismen, fascismen og nazismen var der god grobund for propaganda, som værgeinstrument, som i sidste ende kunne skabe magt gennem øget vælertilslutning.

Forskellen på datidens propaganda og nutidens spin er, at politikerne dengang ikke forsøgte at skjule at de lavede propaganda (Socialdemokratiet havde f.eks. sin egen propagandaafdeling (H.I.P.A), som ligefrem uddannede partiets tillidsmænd i at holde gode, overbevisende taler). I dagens Danmark bryder ingen politikere sig om, at blive sat i forbindelse med spin.

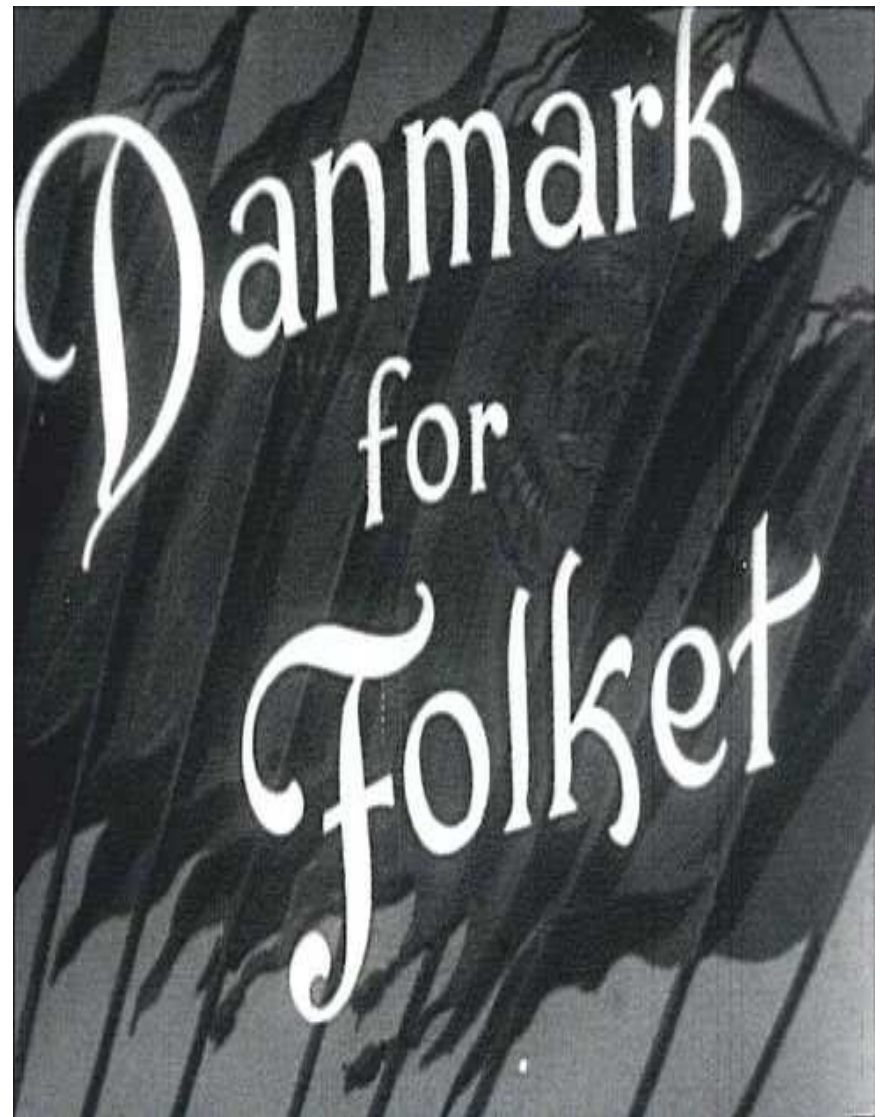
Ifølge Den Store Danske Encyklopædi, er definitionen af propaganda (*se næste side*):

propaganda, (lat., af *propagare* 'udbrede'), systematisk tilrettelagt envejskommunikation, der i frihed over for sagligheden med suggestive midler (ord, gerne billeder og musik) sigter mod at styre modtagernes holdning og adfærd. Hvor saglig argumentation med rod i samtale og debat vil vise, bevise og overbevise, vil propaganda ved demagogi overtale og forføre. (http://www.denstoredanske.dk/Kunst_og_kultur/Litteratur/Stilistik,_retorik_og_metrik/propaganda)

Opgave:

Se filmen *Danmark for Folket*, som er en gammel socialdemokratisk propagandafilm fra 1936, og vurder filmen ud fra de ni ovennævnte punkter for kildekritik. Derudover skal du overveje, hvorfor filmen anses for at være en propagandafilm, vha. definitionen på propaganda.

http://www.arbejdermuseet.dk/index.php?option=com_content&view=article&id=91&catid=74&Itemid=18#danmark-for-folket

I 1930'erne var arbejdsløsheden i Danmark massiv. I dette interview beretter en ung arbejdsløs mand om livet uden fast bopæl i København. Er man heldig, kan natten tilbringes på et herberg, men er der fyldt op på herbergene, må man gå 'brandvagt' om natten, det vil sige gå rundt i byen uden søvn. Den arbejdsløse mand fortæller også om risikoen for bøder og ophold på arbejdsanstalten Sundholm, hvis politiet finder én sovende på en bænk. Den ugentlige socialhjælp var på 12,25 kr., og var man ikke indfødt københavnere, skulle man have opholdt sig i byen i mere end tre måneder for at være berettiget til socialhjælp.

(<http://danmarkshistorien.dk/leksikon-og-kilder/vis/materiale/hoer-interview-med-ung-arbejdsloes-fra-1930erne/>)

Opgave:

Hør interviewet med en ung arbejdsløs mand i 1930'erne.

http://danmarkshistorien.dk/uploads/tx_historydb/Arbejdsloes_interviewes_1930_erne.mp3

- Hvad er målet med kilden?
- Hvad er kildens synsvinkel eller tendens?
- Hvilken historisk begivenhed belyser kilden?

Eksterne links

Nedenstående links kan bruges i et videregående forløb omkring emner som for eksempel: kilder, ung i 1930'erne, Stauning og Kanslergadeforliget.

www.danmarkshistorien.dk

www.kilder.dk

www.kanslergadeforliget.dk
